

Gammelfar og husflidsbevægelsen

Aksel Kirk

Artiklen beskriver husflidsbevægelsen med udgangspunkt i maler Jens Pedersen, Heltborg. Han var morfar til artiklens forfatter, der betegner ham som Gammelfar.

Min bedstefar Jens Kirk har jeg skrevet en del om ud fra hans dagbøger 1866-1906, men jeg havde to bedstefædre, som hver på sin vis har givet mig en enestående kulturarv. Min fars forældre blev kaldt Bedstefar og Bedstemor, mens min mors forældre var Gammelfar og Gammelmor. Begge bedstefædre var døde, før jeg blev født, hvorimod begge bedstemødre var enker i mange år. Jeg kan i dag som pensionist ærgre mig over, at jeg ikke har spurgt dem noget mere om familien.

Gammelfar var en lille, pukkelrygget mand, vel ikke over 145 cm høj. Gammelmor var 19 år, da de blev gift, hvorfor jeg som ung ofte har tænkt, hvad hun havde set i en halvgammel mand på knap 40 år, nærmest en krøbling, men hun beskrev altid deres ægteskab og det hjem, som de sammen byggede op, som var hver dag et eventyr.

Gammelfar, hvis navn var Jens Pedersen, var i 1870 kommet fra Ydby til Heltborg, hvor han nedsatte sig som maler. Det var i Bedstefars dagbøger, jeg lærte ham at kende. De havde fundet sammen i den store religiøse bevægelse, som efter 1864 drog over landet. Bedstefar skrev i dagbogen: *„Søndag den 1. februar 1874, streng vinter med hård frost. Om morgenen gik jeg og Jens Maler (hans kaldenavn) til Ydby til kirke kl. 9, derefter besøgte vi nogle af hans venner i Dover, hvor vi spiste til middag. Herefter gik vi over fjorden (isen) til Thyholm, her var vi i kirke i Lyngs kl. 1.30, derfra lige hjem, hvortil vi kom lidt før aften.“*

De to blev venner for livet.

Gammelfar som 70-årig. Det eneste billede som findes af ham.

Gammelfar var søn af en enlig mor, som hed Maren Jensdatter, født 2. september 1804 i Hassing, hvor hendes far havde en lille fæstegård, derforuden var han lægdsmand og skoleholder. Han døde i 1816 fra kone og 6 børn i de værste kriseår, landet har oplevet, årene efter statsbankerotten i 1813. Ved at studere i de gamle arkiver har jeg fulgt min oldemors liv efter konfirmationen, hvor hun kom ud at tjene bl. a. i Visby, Grurup og Ørum. Hendes sidste plads var på Kirkegård i

Ydby, som ejedes af løjtnant Svint; her var hun i 7 år, mest for at passe hans syge mor. Her som andre steder fulgte gode skudsmål hende.

Til maj 1843 flytter hun hen til en lille gård i Refs. Hun var gravid, måske var det et sted, hvor hun for sit arbejde kunne få den fornødne hjælp ved fødslen. Her fødte hun sin dreng den 18. august 1843. I det gamle arkiv læser jeg,

at han var svagelig ved fødslen, hvad jeg engang forelagde min læge. Han sagde, at det sikkert har været en medfødt tuberkulose, der har været årsag til hans handicap. Vi må i dag undres over, at hun har holdt liv i ham. Måske har Vorherre haft en mening med den lille, handicappede dreng. Hans livshistorie blev en solstrålefortælling. Men først har moderen gået gruelig meget igennem.

Barnefaderen, en tjenestekarl fra Dover, var løbet fra sit ansvar, hvad man kunne dengang, når man var standhaftig nok. I folketællingen fra 1845 står der, at hun sad til leje med sit „uægte“ barn og levede af at spinde og strikke. Et uægte barn var dengang en skandale. I 1846 flyttede hun med ham til Tvolm. Måske har nogen ladet hende høre, nu hun havde født et uægte barn, at det var Guds straf til hende, at drengen var handicappet. Så det var måske på grund af chikaneri, at hun flyttede så ofte.

I 1850, da Jens var 7 år, stod han opført som almissebarn på gården „Kielsgård“ i Dover. Måske har problemerne oversteget moderens kræfter, så hun har overgivet ham til sognet. I Kielsgård havde de tre børn på hans alder, så jeg tror, han har haft det rimelig godt. Efter sin konfirmation fik han plads på en anden gård i Ydby.

Moderen var i 1864 flyttet til Heltborg og sad til leje hos en ældre kone i et lille, gammelt hus, hvor hun også levede af at spinde og strikke. I 1870 flyttede Jens til Heltborg hos moderen, hvor han startede en malerforretning. Der blev fortalt om ham, at det eneste grundlag var, hvad han havde lært sig selv. Den 29. marts 1883 skrev Bedstefar, at han var til Jens Maler og Anes Bryllup; desuden var et par andre naboer og Gammelmors (Anes) forældre med. De var fra Klitmøller og var kommet til Heltborg i 1875, hvor de havde købt et lille husmandssted.

Gammelmor blev ham en fantastisk støtte. Malerforretningen voksede hurtigt, omfattede snart hele Sydthy med næsten altid to svende, hvoraf den ene som regel var Gammelmor, indtil børnene kom. Den første var min mor i 1888, derforuden tre piger mere samt en dreng, der som voksen overtog malerforretningen. En søn af ham er i dag malermester i Norge, og en dattersøn er maler i København.

At han efter datiden drev en stor malerforretning, fortæller Bedstefars dagbøger om. Som sin gode ven skrev han tit om ham. Han hentede i Doverodde et læs malerverer, der ankom dertil med damp-skibet „Limfjorden“ fra Aalborg eller København. Hvem malerens kunder var, må man gætte sig til. Når jeg ofte kører gennem Øland, hvor der nu kun bor en ældre dame, tænker jeg ofte på, at der i gårdens velmagtsdage vel var mindst 10 karle, 3-4 piger og herskabet, der sikkert ofte havde celebre gæster. Der skulle være fint malet. Der har som Øland været flere mindre herregårde i Thy, som sikkert har været blandt Gammelfars kunder. Min søster Stinne fortalte, vel efter Gammelmor, at maleren og hans svende ofte var væk i flere dage. Vi kan tænke os, at når en større gård f.eks. skulle have hele gården malet, så har malerne overnattet. De har nok spist i folkestuen sammen med karlene. Næsten alle fødevarerne var hjemmeavlede,

så det betød ikke så meget med en 2-3 mand mere ved bordet.

Bedstefar skrev i sin dagbogen, at i marts måned 1897 var Heltborg kirke lukket, fordi der skulle indsættes nye stole, som også skulle males, hvad der var Gammelfars gerning. I Thy, hvor der er mange kirker, har de sikkert også givet ham en del malerarbejde. Det var ikke i de små landbohjem, han tjente sine penge. Når de gik på arbejde om morgenen, var de som nævnt ofte væk i flere dage og måtte medbringe malerbøtter, pensler m. m. Det var en stor byrde, de måtte bære. Man må undre sig over, at den lille, handicappede mand kunne holde til det. Om det fortalte min søster Stine, at de unge mennesker døjede med at følge ham. Han gik ikke, han nærmest småløb hele tiden.

Husflidsbevægelsen

Gammelfar var glødende afholdsmand og oprettede en afholdsforening i Heltborg og var dens formand til sin død, men han havde ikke nok i det. Efter nytår 1887 begyndte han at holde husflidsskole for unge mennesker i en lille stue på 11-12 kvadratmeter, hvor han også havde malerværksted. Det var mine to bedstefædre, som sammen havde oprettet en husflidsforening. Bedstefar skrev, at der hvert år i marts måned var afslutning på vinterens arbejde en søndag eftermiddag, når præsten havde eftermiddagstjeneste i Heltborg kirke. Fra kirken fulgtes Bedstefar med præsten til Jens Malers, hvor der holdtes en lille fest, og en del af det, de unge havde lavet, blev solgt på auktion.

Gammelmor med sit første barnebarn, min ældste søster Stine, f. 1912. Hun var den eneste af os søskende, som huskede Gammelfar.

Jeg blev fascineret af det. Det var ikke husflid som i Blichers „E Bindstouw”. Jeg var på biblioteket for at se, om der var litteratur om emnet. De havde ikke noget, men skaffede en bog fra Det kongelige Bibliotek. Husfliden var ikke de to bedstefædres opfindelse. Statsbankerotten i 1813 efterlod landet i ubeskrivelig fattigdom, som ikke var forvundet, da næste tragedie meldte sig, de to slesvigske krige, som tærede yderligere på økonomien. Det var særlig den ulykkelige krig i 1864, hvor tabet af Sønderjylland nærmest lammede

befolkningen. Landbruget stod i stampe, drev alt for meget kornavl af dårlig kvalitet. Det eneste, vi havde at sælge til udlandet, var faktisk stude, overvejende fra Vestjylland.

Ved krigens afslutning, hvor store dele af Jylland og Fyn var besat af preusserne, ryddede de nærmest landsbyerne for heste, kvæg og korn, da de drog hjem. Resultatet var blandt folk en modløshed, som udløste en uhyggelig fattigdom, en stor arbejdsløshed og medfølgende lige så uhyggeligt drikkeri. Brændevin var jo billig.

Lyspunktet var Dalgas, hvis valgsprog var: „Hvad udad tabes, skal indad vindes!” Han tænkte på de store hedearealer i Jylland, hvor en stor del kunne opdyrkes og omdannes til frugtbart agerland, og hvad der ikke kunne

opdyrkes, skulle plantes til med træer. Mange arbejdsløse fik tilbud om at komme ud på heden for at grave huller til plantning, men det var en 10-12 timers arbejdsdag og en dagløn på 30-40 øre, så man kan udmærket forstå, at de betegnede arbejde som en forbandelse.

Der var fremsynede mænd, som så en chance i forædlede produkter som smør, flæsk og æg. England og Tyskland, der var ved at blive store industrilande, var interesserede i disse varer. Der kom de religiøse bevægelser, der bredte sig ud over landet, bl. a. den nydannede Indre Mission, hvis hensigt det var at lære de unge, at arbejdet kunne være en glæde. Der kom afholdsbevægelsen, hvis mål var nedlæggelse af kroerne. Det hjalp til med at løse problemet med drikkeriet, og man fik, hvad landet havde brug for, en vågen dansk ungdom.

Her kommer ritmester Clauson-Kaas ind i billedet. Hans mål var, at de unge i fritiden skulle beskæftiges med noget sundt og godt. Han sagde, at han som ung havde mødt fjender som soldat. Men de sidste 20 år havde han brugt al sin tid på at bekæmpe samfundets værste fjende: lediggangen, der er roden til alt ondt. De bedste våben til denne kamp var hammer, økse og høvl, og den bedste hær var de unge mennesker i huggehuset. Husflid var det rette middel, og den var billig.

I 1871 gæstede Clauson-Kaas grev Danneskjold på Samsø, ejer af herregården Brattingsborg, som venner var de knyttet sammen i 3-årskrigen 1848-50. Han har måske haft de samme retsprincipper som Clauson-Kaas. De unge skulle lære, at arbejde kunne være en glæde. Sammen med den kendte lærer N. C. Rom oprettede de den første officielle husflidsskole i Tranebjerg. Her skulle de unge i deres fritid lære at lave alt fra børster, malkestole, hjulbør og møbler med mere. Hvad de ikke selv havde brug for, kunne de sælge og på den måde i deres fritid tjene en skilling i stedet for at sidde på kroen og drikke pengene op. Derfor lærte de at blive deres egne håndværkere.

Året efter indbød grev Danneskjold til husflidsfest på godset, hvor der blev afholdt auktion over de genstande, som ønskedes solgt. Derefter var der fællesspisning i et dertil rejst telt i skoven. Her blev det pointeret, at der hvert år gik store pengesummer ud af landet til ting, som kunne tilvirkes hjemme ved husflid. Det blev en uforglemmelig aften for alle, som var mødt til denne første udstilling.

Husfliden bredte sig langsomt til de øvrige små byer på øen og til det øvrige land, men der var store problemer at løse, bl. a. fremskaffelse af lokaler og husflidslærere. I 1871 blev der i København dannet Det danske Husflidsselskab af Clauson-Kaas og lærer N. C. Rom m. fl. Dette selskab begyndte at udgive et lille hæfte, som blev udsendt over hele landet med det formål at agitere for husflidens goder og velsignelser. I 1878 skete der stor fremgang for bladet, idet alle dengang bestående foreninger blev opfordret til at blive medlem af hovedforeningen. Man havde da ret til at skrive i bladet om arbejdets gang. Det kunne blive en hjælp til selvhjælp. Disse blade er samlet i bøger, som regel 3 årgange i hver. Den første bog, jeg fik, var med årene 1887-88 og 89. I den fandt jeg Gammelfars navn flere steder, så jeg blev endnu mere fascineret af det. Jeg har haft næsten alle bøger indtil 1935. Jeg fik taget aftryk af det vigtigste, og ud fra det har jeg lavet denne beretning.

I 1880 oprettedes kursuscenter i København, hvor 50-60 personer hvert år kunne blive uddannet som

husflidslærere. Det foregik på en skole, som i ferietiden blev stillet til rådighed til formålet. Undervisningen blev betalt af samfundet, men rejsen derind, ophold m. m. måtte kursisterne selv betale, trods det var alle pladser hurtigt besat. På første hold var en lærer og kirkesanger ved navn Peter Eriksen fra Vejstrup ved Kolding, født i Hoptrup 1836. I efteråret 1880 oprettede han en husflidsskole i Vejstrup, hvad han berettede i Husflidstidende om foråret. Der var 31 elever — 18 drenge underviste han hver onsdag fra 6 til 9 om aftenen og lørdag fra 3 til 6, 13 karle hver fredag fra kl. 4 til 10.

„Når skolen sluttede om aftenen, havde vi altid et opmuntrende ord til eleverne om husflidens nytte og velsignelse, og når derpå et par aftenange var sunget, gik enhver glad til sit hjem. Nogle havde over en halv mil at gå,” skrev Eriksen og fortsatte: „Jeg var træt, ja dødtræt, når jeg en aften havde arbejdet med 18 drenge eller 13 karle, men jeg var altid glad. Det står for mig, som havde jeg gjort en god gerning som husflidslærer.”

Peter Eriksen blev den store drivkraft i dette arbejde. Som tiden skulle vise, fik den stor social, moralsk og økonomisk betydning for landet. Han blev et eksempel for andre, særlig fordi han gjorde det uden vederlag i den dybe fattigdom, som rådede. I landet var der ingen penge at betale med. Bestyrelsen for Husflidsselskabet lagde hurtigt mærke til P. Eriksens fortrinlige evner, først som kursist og senere som lærer. Han blev valgt ind i selskabet i København. De manglede en mand til at rejse rundt i landet og holde foredrag og vække interesse for sagen. For at kunne det fik han lov til at holde hjælpelærer. I selskabet fandt man hurtigt ud af, at man i den jyske skolelærer havde fundet den rigtige. Snart var P. Eriksen kendt over hele landet. Overalt var der bud efter ham til at holde foredrag og hjælpe med at oprette nye foreninger. Resultatet udeblev ikke. Overalt skød nu sunde husflidsforeninger op til gavn for samfundet.

Der var enkelte gange, han i Husflidstidende beskrev en foredragsrejse. Togdriften var nu nogenlunde landsdækkende, men han skulle altid hentes og bringes fra og til stationen, ofte 8-10 km på en kold hestevogn. Endnu var der ingen telefoner, så alt skulle tilrettelægges pr. brev.

På Samsø, hvor husfliden startede i 1871, og hvor greven, som omtalt, året efter indbød til husflidsfest på godset, blev det en tradition, at han hvert andet år indbød hele øens befolkning til fest i sin 400 tdr. land store bøgeskov, som lå i det syd-østlige hjørne af øen. På en turné var P. Eriksen den 29. juni 1886 gæst ved festen, hvor han i et langt foredrag, som blev hørt af ca. 1200 mennesker, talte om husflidens store betydning. På festpladsen var der anlagt dansegulv og ophængt kulørte lamper. Her kunne folk nyde deres medbragte mad.

Under spisningen holdt P. Eriksen en lille tale om husflidens sociale betydning, at fattigdommen ville dale i samme grad, som husfliden gik frem. De bedre stillede i samfundet tjente derfor sig selv ved at støtte husfliden. Da man et par år før havde bygget nyt husflidshus på Samsø, skænkede greven tømmeret dertil fra egen skov. Der var flere godsejere, der som han ofrede meget til husflidens fremme. Mange har sikkert erfaret, at det var rigtigt, hvad der var P. Eriksens motto, at den danske husflid har hjulpet mange bort fra lastens vej.

Han skrev samme år 1886: „Fra 30. november foretog jeg en rejse fra mit hjem i Vejstrup om aftenen og

overnattede i Kolding. Her i mit logi hørte jeg om aftenen en uhyggelig samtale mellem 2 unge mennesker, der brugte deres vinteraftener til at gå rundt til de forskellige bekvæmninger for at drikke halve bajere og andre våde varer, som øllet gik ind gik forstanden ud. De sad og handlede under stygge eder og ukvemsord. Jeg ynkede i mit stille sind disse to unge mennesker og tænkte ved mig selv, hvilken lykke for de unge, der tidligt vænnes til at anvende deres fritid på en god og sund måde, i stedet for at drive den bort i lediggang, der så let fører ind på lastens vej.

Jeg blev glad ved min virksomhed i den sags tjeneste og gik med mod på også at ville udrette noget på denne rejse, om Vorherre vil give mig lykke. 6. december ankom jeg i voldsomt uvejr til Skalstrup (Lemvigegnen) fuldstændig gennemblødt, men jeg var heldig at slippe ind til flinke folk, hvor jeg fik mit tøj tørret. På et siddebræt i en fjællevogn blev jeg dagen efter i en frygtelig kulde kørt til næste møde, som var i Nørre Nissum, så jeg var ikke rigtig vel; men hvem, der vil sidde godt og ligge godt, skal jo blive hjemme. Vil man virke for en sag, man tror på, må man tage de strabadser som er forbundet dermed.”

På denne tur var han også i Vestervig, Snedsted, Thisted, Kåstrup, Hals og flere steder.

Husflidsskolen i Heltborg

Gammelfar startede husflidsskole i sit hjem efter nytår 1887. Jeg tænker, han er blevet fascineret af P. Eriksen og hans gerning, da han var på turné i Thy. Man sagde om Gammelfar, at han havde en medfødt evne til at kunne lave altting, men i sommeren 1887 tog han på kursus i København for at blive en mere fuldkommen lærer.

Jeg erfarede engang, at en kusine, som boede på Holstebroegnen, lå inde med en stak breve, som Gammelfar og hans kone havde udvekslet de 10 måneder, han var i København. Det var gribende breve, som fortalte om et sjældent godt ægteskab. I disse breve kom jeg til at kende Gammelfar.

I sit første brev hjem fortalte han, at de var nogle stykker, som boede på en slags pensionat, én af dem var en lærer Hansen fra Kåstrup. I brevet står der:

„Vi står op kl. 6 og drikker morgenkaffe, derefter går vi hen på skolen, hvortil der er en halv times gang. Vi begynder med en morgensang til orgelmusik, derefter bekendes troen, og vi beder fadervor, (hvad gammelmor var glad for at høre). Derefter arbejdede vi til middag. Vi er 31 mænd og omtrent lige så mange kvinder (hvad der også var berettet i Husflidstidende). Middagsmaden køber vi på skolen. Der er to retter mad og rigeligt, men det koster også 35 øre, så du kan tro, det er meget dyrt for os. Der er et andet sted, vi kan købe det for 30 øre, men så skal vi gå en lang vej efter det.”

Han beretter i et brev om en ung mand, P. Vestergaard, hvis mor levede som enke i Heltborg og som sikkert gerne ville vide lidt konkret om, hvordan det gik sønnen derovre. Det var ikke gået ham så godt. Han havde mødt sin kone i København, hvor de havde købt en forretning. Den var gået på tvangsauktion, og de sad nu til leje i samme gade, hvor Gammelfar boede. De havde solgt de møbler, de kunne undvære, hvad de havde levet af til nu, hvor de nærmede sig 1. august, da huslejen skulle falde for et helt år, 18 kr. Hans kone var rejst hjem til sine forældre, bare for at få føden. Nu ville P. Vestergaard prøve at gå til en

pantelåner, om han kunne belåne deres sidste møbler, så de kunne få huslejen betalt, ellers blev de smidt på gaden den 1. august. Da skrev Gammelfar hjem: „Ane, jeg lånte ham 20 kr., så han kunne få huslejen betalt. Han havde nu fået lidt arbejde på Kvægtorvet, så med Guds hjælp kommer han nok over det.”

Sommeren 1887 var meget tør, hvorfor Gammelfar i et brev hjem skrev: „Kan du finde noget at stoppe i koen?” Hendes svar var: „Det er et stort forlangende, jeg går med den i landevejsgrøften et par timer hver dag, ellers skulle jeg slå korn til den, og det kan jeg ikke nænne.” I deres brevveksling havde de diskuteret, om hun skulle rejse til København og være hos ham de sidste dage af kurset, og derefter rejse hjem sammen, for de savnede hinanden grueligt; men hun var bange for ene at tage den lange rejse, og hun var også bange for, at den grå ko vil savne hende.

Rejsen til København foretog Gammelfar med dampskibet „Limfjorden”, der lagde til ved alle havnebyer langs Limfjorden, og derfra sejlede til København. Det kostede kun det halve af en togbillet. Det blev bestemt, at når han skulle rejse hjem, skulle hun rejse til Nykøbing og tage imod ham der. Hun skrev: „Du kan tro, jeg skal nok være i Nykøbing og tage imod dig der, så kan vi følges ad på damperen til Doverodde, der holder Jens Kirk (Bedstefar) med hestevognen og tager os med til Heltborg.”

Hjemvendt startede Gammelfar igen husflidsskolen i november, hvad han berettede om i Husflidstidende. Han havde haft 17 karle to aftener om ugen og 11 drenge to eftermiddage om ugen og ved sin kones hjælp nogle piger til håndgerning.

For P. Eriksen blev husflidsarbejdet mere og mere tidkrævende. I året 1888 sendte bestyrelsen et andragende til rigsdagen, om Eriksen kunne blive fritaget for sin lærergerning og udelukkende beskæftige sig med husflidsarbejdet med en løn, han kunne leve af. Dette blev bevilget. Han flyttede derefter med familie til Kolding med titel af husflidskonsulent. Om året 1890 skrev han:

„Jeg har i året holdt 54 møder i Jylland, 25 på Sjælland og 25 på Fyn og omliggende øer. Når jeg har været hjemme, i reglen når vi har de lange vinteraftener, har jeg været optaget af en omfattende brevveksling. Jeg fører nøjagtigt bog over min korrespondance, gemmer og markerer alle breve, jeg modtager, ligesom jeg kopierer de afsendte. Disse bøger fortæller, at jeg i 1890 har afsendt 1037 breve og modtaget adskilligt flere. Mange af disse breve angår jo rejser og møder og kan fattes i korthed, men en stor del af de afsendte er svar på spørgsmål i husflidssagen og må besvares mere eller mindre konkret.”

Hos Gammelfar skete der også en del. I 1882 havde han købt 1 ha jord ved siden af huset, hvor de sad til leje. Her havde de bygget et lille skur, så de kunne holde en ko, da de stadig havde hans mor på aftægt. Hun døde i 1886. De forventede sikkert også, at der skulle komme børn, så pladsen blev snart for trang. I 1889 byggede de det afbillede hus på deres egen grund. Her i husets vestre ende var der malerværksted på 30 kvm., der også tjente som husflidsskole, en lille stald i den modsatte ende til to køer og en gris til hjemmeslagtning, et får samt nogle høns. Af kornavlens fik de på møllen lavet mel og gryn, så de var faktisk selvforsynende med alt. I en vinkel fra stalden var en lille lade. Han fik tinglyst 1900 kr., som jeg vurderer,

byggeriet må have kostet. Jordstykket, som han købte i 1882, gav han 900 kr. for, sikkert betalt med opsparede penge.

Bedstefar skrev i dagbogen 6. december 1891: „Om aftenen var jeg i skolen for at høre et foredrag af husflidskonsulent P. Eriksen, som da var på foredragsturne her i Nordjylland. Jeg havde hentet ham ved stationen om morgenen og kørt ham dertil næste morgen.” Han havde den dag besøgt begge mine bedsteforældre, som boede nær hinanden. Det var sikkert med stolthed, Gammelfar viste ham sit nye hus, hvor malerværkstedet også tjente som husflidsværksted.

I 1892, da min far var 11 år gl., begyndte han sammen med sin to år ældre bror at gå på husflidsskole. Ifølge Bedstefars regnskabsbog betalt de hver 5 øre pr. gang, samt 50 øre i kontingent. De voksne betalte det dobbelte. Den daglige betaling var for lys og varme og kontingentet til værktøj m.m.

Arbejde	17	Karl. Husflidsskole: 30 Dage a 10 ø.	170						
		Drenge til skolen: 16 Dage.	80						
		Materialer til dem der for							
									250

Uddrag af Bedstefars dagbog 1891

Hvis vi tager 1887, som han refererede om i Husflidstidende med 17 karle á 10 øre pr. dag, 1 kr. i kontingent og 11 drenge á 5 øre pr. dag og 50 øre i kontingent, og hvis vi regner med 30 dage som i 1891, så har en vinters indtægt været 67 kr. og 50 øre. + lidt fra pigerne, i alt 70 kr. til lys og varme samt erkendtlighed for at lægge lokaler til. Kontingent i alt 22 kr. 50 øre til værktøj. Her som alle andre steder var løn til lærerne 0 kr.

P. Eriksen skrev i året 1892, at den danske husflid stod så højt, at en på en almindelig husflidsskole uddannet ungkarl kunne lave et stykke arbejde, man turde byde vort kongepar som gave ved majestæternes guldbryllup, idet den mappe, hvori de 80.000 skolebørns adresse til kongeparret var lagt, var skåret i almuestil af en sjællandsk ungersvend.

Kong Christian den Niende var medlem af Gentoftes Husflidsforening, og når han besøgte de store landmandsforsamlinger, var det ikke med mindst interesse han besøgte husflidsafdelingen, hvor han ofte kunne dvæle ved og tale om den lille tjenestedrengs og fattige husmands arbejde.

Peter Eriksen fik intet langt liv i sin velsignelsesrige gerning. Den 2. februar 1897 døde han af kræft. Gribende mindeord blev skrevet om ham i Husflidstidende og i aviserne. Hans navn var kendt over hele landet, der var ikke den egn, hvor han ikke havde venner. Altid var der glæde, når man ventede konsulentens besøg, altid var der Eriksen på farten, utrættelig og usvækket drog han om. Der var i ham et sind så kærligt, et hjerte så fromt, at enhver måtte holde af ham. Hans bortgang efterlod et savn, som synes uerstatteligt. Den 8. februar jordedes han på Vejstrup kirkegård. Der var mødt mange, der boede syd for grænsen. I slæde blev kisten kørt de 8 km til Vejstrup, hvor flere hundrede mennesker ventede på ligtoget. Den smukke kirke var med 500 mennesker overfyldt. Her talte den nuværende og den forrige præst gribende om den afdøde.

Der blev efter hans død i Husflidstidende samlet ind til en mindesten. Det blev en smuk granitsten, som den dag i

dag står på Vejstrup kirkegård og er fredet for eftertiden. Den blev afsløret den 5. juni 1897 af afdødes svigersøn, som i 1888 efterfulgte P. Eriksen som lærer og kirkesanger i Vejstrup. Denne svigersøn, som hed Niels Bundgaard, var ligesom sin svigerfar en fremragende dygtig lærer, og særlig som kirkesanger gjorde han god fyldest. Han var farfar til sangeren Poul Bundgaard.

Niels Bundgaard var også husflidslærer. Det blev hvert år bekendtgjort i Husflidstidende, hvem der var på kursus. Her er et lille udklip fra 1887, der viser, at han var sammen med Gammelfar. Måske har de to fundet sammen som venner:

25. Maler J. Petersen, Heltborg.

26. Lærer N. Bundgaard, Vejstrup.

Jeg vil gå tilbage til 1813-14, hvor statsbankerotten medførte en uhyggelig fattigdom, og videre til 1914, hvor Danmark som verdens førende eksportør af landbrugsvarer var på vej til at blive et rigt land. Det skal andelsbevægelsen have æren for, også Dalgas som pioner for hedens opdyrkning skal have del i æren. En stor ære må nok tilskrives de religiøse bevægelser, der gik over landet og bl. a. havde som mål at lære de unge, at arbejde kunne være en glæde. Afholdsbevægelsen gjorde et kæmpearbejde for at komme det store drikkeri til livs, men jeg vil hævde, at den største pionergerning blev gjort af husflidsbevægelsen, af alle de lærere, som uden vederlag ofrede al deres fritid på denne gode samfundsgerning.

Gammelfars hus,
bygget 1889.

Peter Eriksen blev en legende i dette pionerarbejde, hvor resultatet af hans arbejde var ca. 400 husflidsforeninger ud over hele landet, tilmeldt selskabet i København plus mange, som ikke var tilmeldt. Der blev i disse år oprettet mange hjem for psykisk handicappede, også der blev de beskæftiget med husflid. P. Eriksen blev et eksempel for andre lærere, der ofrede deres fritid på denne samfundsnyttige gerning uden vederlag, der var ingen penge til det. En af dem var Gammelfar.

Huset, som Gammelfar lod bygge i 1889, blev efter hans død solgt til en ung tømrersvend, Chr. Overgaard, født 1901, hvis far havde en lille gård i nærheden. Hans kone var ligeledes fra en naboejendom. Chr. Overgaard drev tømrervirksomhed dér omtrent til deres diamantbryllup i 1991. Da han var den eneste, der kunne huske Gammelfar, kørte jeg en dag til Heltborg for at aflægge ham et besøg. Jeg viste ham billedet og spurgte, om han kunne kende denne mand. Han så på det lidt, så sagde han: „Det er da Jens Måler”. „Kan du huske ham?” spurgte jeg, og han svarede: „Den mand glemmer jeg aldrig, bedre og mere reelt menneske end ham har vist aldrig levet”.

Den lille, handicappede mand, født uden for ægteskab, fik sin opvækst som almissebarn på en gård. Han blev hurtigt engageret i den store religiøse bevægelse, som efter 1864 drog over landet. Han gjorde et kæmpearbejde for afholdsbevægelsen og husflidsbevægelsen. Han var én af pionererne, som i forrige århundrede lagde grunden til, at

vi i dag lever i et godt og rigt land. I al sin gerning havde han en fantastisk støtte i Gammelmor. Sammen fik de oparbejdet en efter datidens målestok stor malerforretning. De kom i deres livsgerning til at præge deres tid og egn, og sammen fik de skabt et godt hjem for deres fem børn, der alle kom på højskole, og pigerne fik deres uddannelse som syersker.

Fysisk var han ingen stærk mand, og han stoppede med husflidsarbejdet lige efter århundredskiftet, men afholdssagen, som var hans hjertebar, fortsatte han med til sin død. Den 29. marts 1908 fejrede Gammelfar og Gammelmor deres sølvbryllup, som denne avisomtale beretter om:

„I mandags fejrede maler Jens Pedersen og hustru i Heltborg deres Sølvbryllup. Der blev i dagens anledning vist det alderstegne brudepar stor opmærksomhed. Lykønskninger og gaver strømmede ind til dem i stor mængde, især må nævnes en meget værdifuld gave fra den stedlige afholdsforening, der tillige overrakte dem en kalligraferet adresse fra dens medlemmer som tak og påskønnelse for det store banebrydende arbejde for afholdssagens rejsning og vækst i kommunen, som er udført af sølvbrudeparret nu i næsten en halv menneskealder. Om aftenen samledes i deres hjem en talrig forsamling af sognets beboere og venner ude fra, som ønskede at fejre højtidsdagen sammen med dem, og man fik nu et klart bevis for, at deres liv og virksomhed i sognet har vundet agtelse og forståelse. Da ægteparret endnu med usvækket interesse følger med i tidens forskellige spørgsmål både de sociale og de åndelige, er de således vidner om, at det lader sig gøre at bevare sin sjæls ungdom op under de grå hår, - gid mange kunne nemme den kunst.”

Min oldemor Maren Jensdatter døde den 4. oktober 1886 efter et strengt liv, men hun oplevede at se sin dreng blive godt gift og blive en god og dygtig samfundsborger. Hos ham nød hun sine sidste år. Gammelfar døde nytårsdag 1919. Derefter fik Gammelmor 28 år som enke.

Sluttelig vil jeg berette, hvad en kendt mand skrev om husfliden i 1920: „Det vil ganske vist være umuligt med tal at påvise, hvilken pengeværdi husfliden har for vort land, men det vil være let at påvise, at husfliden bidrager til at skabe mange lykkelige selvstændige hjem, thi lige så sikkert at fliden nytter tiden, lige så sikkert vil tiden lønne fliden, og det er målet for husflidsbestrebelse i Danmark.”

I dag, hvor vi nærmer os et nyt århundredskifte, kan vi se tilbage på, hvad mange pionerer i forrige århundrede udrettede, så vi i dag lever i et godt, rigt land. Det kan bekymre os lidt at se det uhyggelige drikkeri og misbrug af narkotiske stoffer, som ødelægger livet for en lille gruppe. I mange år har vi haft stor arbejdsløshed, hvad der også var i årene efter 1864 og i trediverne. Der bliver her i landet hvert år ofret milliarder af kroner på afvænnning, men det synes håbløst. Der skulle nok i stedet sunde beskæftigelser til. Derfor vil jeg slutte med de ord, som var P. Eriksens motto: „Den danske husflid har hjulpet mange mennesker bort fra lastens vej.”

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1998, side 91-100).